

Het ontstaan en de ontwikkeling van de Volksunie in Limburg (1954-1971)

(Eerste deel)

FRANK ILSBROUX

Op 21 november 1954 vond in het café St.-Michiel op de Grote Markt te Brussel de stichtingsvergadering van de Volksunie (VU) plaats.

Waar en wanneer deze Vlaams-nationale partij in Limburg werd opgericht, konden we niet met zekerheid achterhalen.¹

Er bestond reeds een beperkt netwerk van Vlaams-nationalisten en Boerenfronters uit de Christelijke Vlaamse Volksunie (CVV).²

Deze kern heeft zich dan onder leiding van Wim Jorissen³ aangesloten bij de Volksunie en is zeker vanaf februari 1955 definitief gestart in Limburg. Tot deze kern behoorden onder meer CVV-provincieraadslid Laurent Duchateau, Clem Colemont, Jozef Libens⁴, Joris Degraeve e.a.

1. Het ontstaan en de groei van de Volksunie in deze provincie was het onderwerp van mijn licentiaatsverhandeling: F. ILSBROUX, *De Volksunie in Limburg (1954-1971). Een bijdrage tot de geschiedenis van de Vlaams-nationale partijpolitiek in Limburg*, KULeuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1992.

2. De Christelijke Vlaamse Volksunie was een kartellijst met mensen uit de Vlaamse Concentratie, het Boerenfront en het Algemeen Christelijk Middenstands Verbond, die deelnam aan de parlementsverkiezingen van april 1954.

3. Wim Jorissen (°28.04.1922 te Tongeren – †09.06.1982 te Mechelen). Als licentiaat in de Germaanse talen (RUGent) en kandidaat in de kunstgeschiedenis en oudheidkunde werd hij leraar, eerst in het atheneum te Tienen en daarna te Halle. Zijn betrokkenheid bij de Vlaamse Beweging was niet gering. Zo was hij actief in het KVHV, de VVB en was hij betrokken bij de oprichting van de meeste Vlaams-nationale partijen na de oorlog. Hij was medestichter van de VU, van 1955 tot 1961 redactiesecretaris van *De Volksunie*, vanaf 1957 algemeen secretaris. In 1961 verliet hij de VU-Limburg, waar hij provinciaal voorzitter was, voor Mechelen, waarvoor hij vanaf 1965 als senator zetelde.

4. F. VAN DER ELST, *De bewogen jaren. Mijn Memoires*, Tielt, 1985, p. 225. In deze memoires wordt Libens expliciet vermeld als één van de eerste VU-leden in Limburg. Van der Elst stelt dat het zeer moeilijk werken was in Limburg omwille van de sterke positie van de CVP en de impact van de repressie.

Het werk van de pioniers: 1955-1958

De periode 1955-1958 vormde in de geschiedenis van de jonge partij duidelijk een aparte episode. De 'mannen van het eerste uur' moesten niet alleen opboksen tegen voor hen ongunstige politieke omstandigheden, maar ook tegen de reserves in eigen gelederen. Bovendien werden de VU'ers als 'zwarten' uit de sociaal-culturele en maatschappelijke weefsels gebannen.

Het VU-programma leunde tot 1958 in feite nog sterk aan bij het programma van haar politieke voorgangers. Het kan omschreven worden als Vlaams-nationaal, christelijk en met een organisch maatschappijbeeld op corporatistische basis.⁵ Amnestie was de primaire eis. De 'erfenis' van de CVV was merkbaar door het accent dat lag op de middenstands- en landbouwersproblematiek. Onder meer in Limburg was dit laatste een belangrijk thema.

De uitbouw van de partijstructuren liep niet van een leien dakje. Deze beperkte zich in de beginjaren tot het basiswerk. Dit wilde zeggen dat er veel energie gestoken werd in het werven van leden en abonnees via huisbezoeken, het ondernemen van financiële bedeltochten, het vormen van kaderleden via het partijblad⁶ en vergaderingen⁷ en het groeperen van leden en kernen onder leiding van een bepaalde contactpersoon. De Volksunie telde alras verschillende kernen verspreid over heel de provincie met een concentratie in het arrondissement Tongeren-Maaseik. Maar alleen in Genk, waar men een flinke aanhang had onder de mijnwerkers⁸, kende de partij een continue werking.

Rond de parlementsverkiezingen van 1 juni 1958 werden de leden actiever. Er werd geplakt en gekalkt om de partij enige naambekendheid te geven en Jorissen organiseerde verscheidene volksvergaderingen om de standpunten van de partij toe te lichten.

5. Over de evolutie van de VU-standpunten zie: A. VIANE, *De programmatische identiteit van de Volksunie*, KULeuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1972.

6. Het partijblad verscheen onder de naam *De Volksunie* voor het eerst in januari 1955 als een maandblad. In 1956 verscheen het tweewekelijks om vijf jaar later omgevormd te worden tot een weekblad. In 1965 veranderde de naam van het blad in *Wij-Vlaams-Nationaal*. Zie hierover: G. VRANKEN, *De Volksunie: een Vlaams-nationale partij. Onderzoek naar beleid en ideologie. Een inhoudsanalyse van het persorgaan van de Volksunie*, VUBrussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1994 en W. VANDAELE, *Wij-Vlaams-Nationaal. 30 jaar Volksuniepers doorgelicht*, Antwerpen, 1984.

7. In Limburg werd maandelijks een provinciale kadervergadering gehouden in Hotel Warson te Hasselt.

8. Er werden heel wat burgers verplicht tewerkgesteld in de steenkoolmijnen. B. VAN DOORSLAER, *Steenkool in Limburg*, Sint-Truiden, 1983, p. 83.

De VU had het moeilijk om zich te profileren in de kiesstrijd van 1958, die beheerst werd door de polarisatie, onder meer via *Het Belang van Limburg*, tussen enerzijds de CVP en anderzijds de vrijzinnige partijen, rondom de schoolstrijd. De CVP oefende druk uit om te beletten dat deze 'scheurpartij' aan de verkiezingen zou deelnemen. Vanaf de kansels van verscheidene Limburgse kerken werd geprekeerd tegen de VU. Bovendien vond de partij niet voldoende kandidaten om de lijsten volledig te kunnen samenstellen. In deze situatie probeerde Jorissen met de CVP te onderhandelen over de vorming van een rechts kartel. De CVP wenste echter niet in te gaan op de voorstellen van de VU.⁹

De eerste electorale test van de jonge partij kende een zeer beperkt resultaat. De VU haalde met 1,98% voor de Kamer en 1,49% voor de Senaat, nog minder stemmen dan de Vlaamse Concentratie in 1949 of de CVV in 1954.¹⁰ Frans Van der Elst werd het enige parlementslid van de partij. In Limburg haalde de VU geen enkele zetel in het parlement. De kamerlijsten in de arrondissementen Hasselt en Tongeren-Maaseik behaalden respectievelijk 2,6% en 4,55% van de stemmen. De senaatslijst 3,1%.¹¹ De drie CVV-provincieraadszetels konden niet behouden worden. Velen geloofden niet meer in de toekomst van een aparte Vlaamse nationale partij.

De gemeenteraadsverkiezingen van 12 oktober 1958 kwamen dan ook erg ongelegen. De VU onthield zich van deelname omdat ze lokaal niet sterk genoeg stond om de verkiezingsinspanningen te dragen. De plaatselijke kernen mochten wel VU-gezinde lijsten of personen steunen.¹² In Limburg werden er bijgevolg geen VU-lijsten ingediend. Wel werden een aantal VU-leden op lokale, vlaamsgezinde lijsten verkozen.¹³

9. F. VAN DER ELST, *De bewogen jaren*. [...], pp. 237-238. De integrale versie van de brieven werd overgenomen in de speciale verkiezingsuitgave van *De Volksunie*.

10. De CVP was de grote overwinnaar van deze verkiezingen met 46,49% voor de Kamer en 47,12% voor de Senaat. De BSP behaalde 35,79% voor de Kamer en 35,87% voor de Senaat en de liberale partij 11,05% voor de Kamer en 10,92% voor de Senaat.

T. LUYKX en M. PLATEL, *Politieke geschiedenis van België. Dl. II. Van 1944 tot 1985*, Antwerpen, 1985, pp. 486 en 964. De uitslagen van alle, nog in deze bijdrage voorkomende, nationale verkiezingsuitslagen hebben we gehaald uit dit basiswerk over de Belgische politiek.

11. L. APPELTANS, *Verkiezingsuitslagen VU-Limburg. 1958-1989*, s.l., 1991.

12. F. VAN DER ELST, *Twintig jaar Volksunie (1954-1974). Een beknopt overzicht van de wording, de stichting en de geschiedenis van de Vlaams-Nationale Partij*, Brussel, 1974, p. 48 en *De Volksunie*, 6 september 1958.

13. Onder de verkozenen in Eigenbilzen, Hoeselt, Niel-bij-As, Overpelt St.-Truiden en Zonhoven waren er tenminste elf die konden beschouwd worden als VU'ers.

Met vallen en opstaan (1958-1961)

De teleurstelling over de behaalde resultaten na de parlementsverkiezingen van 1958 was zo groot dat in Limburg de prille partij-organisatie in elkaar stuitte. Pas in 1959 werden er, onder impuls van Jorissen, pogingen ondernomen om de werking te hernemen. Enkele kernen werden gereactiveerd, voornamelijk in de streek van Bilzen, Hasselt, Genk en St.-Truiden. De eerste sporen van door de VU georganiseerd sociaal dienstbetoon vinden we in deze periode terug. De Vlaamse Ziekenkas Opstanding, die in 1951 in Antwerpen werd opgericht, opende onder leiding van Frank Joris een drietal secretariaten in Limburg. Van een degelijke structurele uitbouw was echter nog geen sprake.

De maatschappelijke omstandigheden wijzigden zich na 1958 in het voordeel van de Volksunie. Door de levensbeschouwelijke pacificatie, waar het schoolpact voor zorgde, kwam de communautaire breuklijn in het politieke landschap steeds meer aan de oppervlakte. De VU nam deel aan het Vlaamse verzet tegen het Franstalige karakter van de Wereldtentoonstelling te Brussel en tegen de geplande talentelling van 1960. De Waalse agitatie tegen de Eenheidswet van de regering-Eyskens versterkte de communautaire spanningen. In het parlement voerde Van der Elst naar eigen zeggen, een aanwezigheidspolitiek en probeerde hij de traditionele partijen het vuur aan de schenen te leggen.¹⁴

Het programma van de VU werd aangepast. De Vlaamse eisenbundel werd geactualiseerd en op sociaal-economisch vlak verliet de partij haar organische, corporatistische ideeën. De regionale ontwikkeling van de economie ('Werk in eigen streek') werd de oplossing om de werkloosheid en de pendelarbeid tegen te gaan en de Vlaamse welvaart te verhogen. De VU wilde een brede volkspartij worden en evolueerde op levensbeschouwelijk vlak naar een niet-confessionele, pluralistische houding.¹⁵

Op 26 maart 1961 werden de parlementsverkiezingen gehouden, in een voor de Vlaams-nationalisten gunstig klimaat. In Limburg viel daarvan echter weinig te merken. Veel propaganda werd er niet gemaakt en de thema's lagen nog steeds in de lijn van het programma van 1954-1958. De lijstsamenstellingen verliepen evenmin vlot. De senaatslijst werd aangevoerd door de populaire bedrijfsleider Alfons Jeurissen uit Zonhoven. Voor de eerste plaats op de kamerlijst in het

14. F. VAN DER ELST, *Twintig jaar [...]*, pp. 45-52.

15. A. VIANE, *De programmatische identiteit [...]*, pp. 51-57.

arrondissement Hasselt had men Hendrik Ballet, gewezen Limburgs VNV-volksvertegenwoordiger, uit Antwerpen teruggeroepen.¹⁶ In Tongeren-Maaseik had men, na de verhuizing van Jorissen naar Mechelen, Joris Degraeve aangezocht. Slechts in twee kieskantons (Hasselt met Genk en St.-Truiden) werden volledige lijsten voor de provincieraadsverkiezingen ingediend.

Op nationaal vlak behaalde de VU een kleine doorbraak met voor de Kamer 3,46% (+1,48%) en 5 zetels (+4) en voor de Senaat 3,05% (+1,56%) en 2 zetels (+2).

Ondanks het feit dat de VU-Limburg haar verhoopte zetel niet haalde, was men in het arrondissement Hasselt met de verdubbeling van het aantal stemmen tevreden: 5,51% (+2,91%). De senaatslijst kreeg 5,27% (+2,17%) stemmen. In Tongeren-Maaseik, waar de kamerlijst 5,08% (+0,53%) behaalde, bleef men ter plaatse trappelen. De oorzaken van deze tegenvallende uitslag werden gezocht in de beperkte lokale werking en het wegvallen van de kopstukken Jorissen en Duchateau. Degraeve¹⁷ werd de enige VU-verkozene in de Limburgse provincieraad.

Het relatieve verkiezingssucces van 1961 was psychologisch van uitermate groot belang. De Vlaamse eisen, ook het 'Werk in eigen streek'-programma sprak de Vlamingen blijkbaar aan. Het was duidelijk dat het Vlaams-nationalisme nog een partijpolitieke toekomst had. In het parlement kon de VU beter de zweep hanteren. Als de CVP op communautair vlak steken zou laten vallen, stond de VU klaar om deze publiek kenbaar te maken.

16. Hendrik Ballet werd in 1936 voor het eerst verkozen als volksvertegenwoordiger voor de Katholieke Vlaamse Volkspartij-Limburg (KVVL). In 1939 werd hij herkozen. Ondertussen was de KVVL opgegaan in het VNV, waarvan Ballet provinciaal voorzitter werd. Hij was in Limburg steeds populair gebleven, getuige daarvan het aantal voorkeurstemmen (2029, goed voor een tweede plaats na Jeurissen met 3014)) die hij bij de parlementsverkiezingen van 1961 behaalde. In 1965 werd hij VU-senator voor Antwerpen. E. VANDEWALLE, *Hendrik Ballet*, in: *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. 1, Tiel-Utrecht, 1973, p. 131.

17. Joris Degraeve (°07.10.1914 te Aalter – †01.04.1974 te Gent). Na zijn studies in de handelswetenschappen (RUGent) en zijn huwelijk met een nicht van Leo Vindevogel, vestigde hij zich in Niel-bij-As. Eerst vond hij werk in de rijksmijnschool te Hasselt en later in het atheneum van Genk. Hij was eerder het type van de intellectueel en heeft heel wat studiewerk, vooral i.v.m. de mijnproblematiek, verricht. Voor de VU zetelde hij vanaf 1958 in de gemeenteraad van zijn woonplaats en van 1961 tot 1968 in de provincieraad, als fractieleider. Hij volgde in 1961 Wim Jorissen op als provinciaal voorzitter en dit tot 1964.

Uit de catacomben (1961-1965)

De periode tussen de verkiezingen van 1961 en 1965 was voor de geschiedenis van de Volksunie van wezenlijk belang. Door in te spelen op de communautaire spanningen rond de taalgrensafbakening, Brussel en de randgemeenten, de zetelaanpassing en dergelijke kon ze zich bekend maken aan een ruimer publiek. Bovendien bood de VU een vernieuwende oplossing aan om de groeiende tegenstellingen tussen Vlamingen en Walen op te vangen: het federalisme.

1961 en 1962 waren jaren van communautaire hoogspanning.¹⁸ Minister A. Gilson had voorstellen ontworpen om de taalgrens af te bakenen. Deze taalgrensafbakening had rechtstreeks gevolgen voor Limburg: Korsworm/Corswarem, Wouteringen/Otrange en vijf gemeenten uit de Jekervallei gingen over naar de provincie Luik. Herstappe bleef bij Limburg maar kreeg faciliteiten voor de Franstaligen. De zes Voergemeenten werden, eveneens met taalfaciliteiten, naar Limburg overgeheveld.¹⁹

De VU was niet tevreden met de ontwerpen van Gilson omdat ze oordeelde dat de taalgrens niet overeenkwam met de werkelijke taalgrens. De Vlamingen hadden volgens de partij te veel toegevingen moeten doen. Daarom lanceerde zij in het voorjaar van 1962 een massale 'Nee Gilson'-actie om de bevolking over dit 'verraad' in te lichten.

Met de Voerstreek had Limburg een bijna permanente bron van communautaire spanning binnengehaald. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de partij actief werd in deze geografische uithoek van Vlaanderen. Een 'Red de Voer'-actie werd opgestart. Onder impuls van Jorissen en Voerenaar Jef Ernst werd een Vlaams Huis geopend, werden autokaravanen ingelegd, werd gecolporteerd enz. *De Volksunie* wijdde regelmatig een artikel aan deze streek. Voeren bleef voortaan de aandacht van de VU wegdragen.²⁰

Een tweede taalontwerp van Gilson betrof de taalregeling voor Brussel en omgeving. Zes randgemeenten zouden bij het tweetalige arrondissement Brussel-Hoofdstad gevoegd worden. Het verzet hiertegen kwam onmiddellijk op dreef.

18. T. LUYKX en M. PLATEL, *Politieke geschiedenis [...]*, pp. 504-508; F. VAN DER ELST, *20 jaar [...]*, pp. 57-64 en T. VAN OVERSTRAETEN, *Op de barricaden. Het verhaal van de Vlaamse natie in, wording. 30 jaar VU*, Brussel, 1984, pp. 94-127.

19. De VU eiste op haar congres van 1961 tevens de overheveling van Roost/Rosoux, Aubel en de Platdietse streek naar Limburg. P. MENU, *Congresresoluties van de Vlaamse politieke partijen. 1. De Volksunie 1955-1993*, Gent, 1994, pp. 43-44 en P. MARTENS, *De Zuidnederlandse taalgrens in het Belgisch parlement*, Brussel, 1962, pp. 96-119.

20. De VU-Limburg gaf een dossier uit over de Voerense problematiek: J. CUPPENS, *Dossier De Voer: Vlaams en Limburgs*, s.l., 1965.

De VU lanceerde een nieuwe grootscheepse ‘Neen Theo’ (Lefèvre, de eerste-minister)-campagne over heel het land. Uiteindelijk werden de zes randgemeenten niet bij Brussel gevoegd maar kregen ze een apart statuut met faciliteiten. Ook de marsen op Brussel van 1961 en 1962 waren voor de VU gedroomde gelegenheden om zich te profileren.

Door de communautaire opwinding, die een groot deel van de publieke opinie beroerd had, kreeg de VU de wind in de zeilen. Voor de interne partijwerking had dit gevolgen. Door het stijgende ledenaantal, van 2511 in 1961 naar 12.630 in 1965, moest de VU werk maken van de uitbouw van de partijstructuren. Er werd onder meer een reglement van inwendige orde opgesteld, een vaste redacteur voor het partijblad aangeworven en een studiedienst opgericht.

Deze groei zorgde ook voor een belangrijke evolutie in het partijprogramma, dat verder uitgewerkt moest worden. Het federalisme werd naar voren geschoven als dé oplossing voor het samenlevingsprobleem van Vlamingen en Walen. Op de congressen van 1962 en 1963 werd de sociaal-economische pijler uitgediept. De als ‘rechts’ gekwalificeerde partij nam hierover pragmatisch-linkse stellingen in.²¹

Statuten en structuren: de basis wordt gelegd (1962-1965)

De VU huldigde een systeem van getrapte democratie waarin de leden, de afdelingen, de arrondissementen en het nationale bestuur elk hun welbepaalde plaats hadden. De leden werden gegroepeerd in afdelingen. Volgens de statuten moest elk arrondissement minstens vijf afdelingen tellen. Wanneer er in een arrondissement voldoende afdelingen waren, kon het overgaan tot het oprichten van een arrondissementele raad (verder afgekort tot AR) en een arrondissementeel bestuur (verder afgekort tot AB). Een AR was samengesteld uit vertegenwoordigers van de afdelingen, kantonale gevolmachtigden, provinciale en nationale mandatarissen en eventueel gecoöpteerde leden. Om de twee jaar moest de AR een zevenkoppig AB uit zijn midden kiezen. Dit AB zond één of meer vertegenwoordigers naar het nationale hoofdbestuur.²²

Ook in de provincie Limburg werd van bovenaf gepoogd de partijstructuren uit te bouwen. In de jaren 1962-1963 telden we in de arrondissementen Hasselt en Tongeren-Maaseik respectievelijk zeven en negen afdelingen. De ARen werden samengesteld, Colemont werd voorzitter van het arrondissement Hasselt en Degraeve van Tongeren-Maaseik. In *De Volksunie* van 8 december 1962 werd

21. A. VIAENE, *De programmatische identiteit [...]*, blz. II-23-27.

22. Papieren Renaat Vanheusden (PRVH). “Statuten” van kracht op 1 mei 1962.

vermeld dat de provincie Limburg nu volledig uitgebouwd was. In werkelijkheid was deze structuur een ‘papieren structuur’. De organisatie van de activiteiten bleef provinciaal gecoördineerd en niet arrondissementeel.²³ Nog in 1964 richtte de VU-Limburg een verzoek aan het hoofdbestuur om beide Limburgse arrondissementen toch te beschouwen als één geheel vermits ze apart nog niet sterk genoeg stonden. Dit voorstel werd verworpen.²⁴ Bovendien waren verscheidene afdelingen ‘papieren afdelingen’ die weinig of geen werking aan de dag legden. Met de provinciale studiedienst was het niet beter gesteld. Deze werd begin 1964 onder voorzitterschap van Gustaaf Begas uit Lanaken opgericht om de partij te adviseren inzake specifiek Limburgse thema’s. Maar bij gebrek aan belangstelling stierf deze studiedienst een zachte dood. Andere initiatieven, zoals de uitgave van een *Mededelingsblad* voor kaderleden, waren een langer leven beschoren.

Ondanks het feit dat de uitbouw van de partijstructuren duidelijk geforceerd was omwille van de statuten, werd hiermee toch de basis gelegd voor de latere uitbouw. In februari 1964 werd vanuit het hoofdbestuur een commissie aangesteld die samen met het provinciaal bestuur de werkingmogelijkheden zou onderzoeken. Als resultaat van deze besprekingen werd Begas aangesteld tot provinciaal vrijgestelde. Hij moest zich, tegen bezoldiging, bezig houden met alle aspecten van de partijwerking. Om de basis van de partij te versterken had de VU besloten om de Vlaamse Ziekenkas mee te helpen uitbouwen en het sociaal dienstbetoon te ontwikkelen.

Het ledenaantal steeg in het arrondissement Hasselt van 174 in 1961 tot 292 in 1964 en in Tongeren-Maaseik van 19 in 1961 tot 326 in 1964.²⁵

De VU-Limburg had nog geen eigen programma. Op communautair vlak schakelde ze zich in de nationale partijstrategie in. Sociaal-economisch had ze vooral aandacht voor het thema van de pendelarbeid omdat Limburg het hoogste aantal pendelarbeiders van Vlaanderen bezat. Naarmate de dreiging van de mijnsluitingen reëler werd, spitste ze haar belangstelling meer en meer toe op dit probleem.²⁶

Op 11 oktober 1964 vonden gemeenteraadsverkiezingen plaats. De Volksunie had besloten deel te nemen als test voor de parlementsverkiezingen van 1965 maar zonder daaraan veel krachten te besteden. In Limburg kwam de VU enkel in St.-Truiden onder haar partijnaam op. In andere gemeenten waren er ver-

23. J. CUPPENS, 20 jaar VU arrondissement Tongeren-Maaseik, in: *Wij*, 11 januari 1975.

24. PRVH, “Voorstel” van 1964.

25. M. MAES, *De ledenaantallen van de politieke partijen in België. 1945-1987*, Leuven, 1988, pp. 159-162.

26. Op het VU-congres van 1957 kwam de steenkoolproblematiek voor het eerst ter sprake. P. MENU, *Congresresoluties [...]*, p. 27.

ruimde VU-lijsten of stonden VU-leden op kartel- of lokale lijsten. De verruiming in Limburg was niet zozeer ideologisch maar eerder tactisch van aard.²⁷ Sedert de marsen op Brussel had de VU vlaamsgezinden weten aan te trekken die tot dan toe buiten de partij actief waren geweest.

De gemeenteraadsverkiezingen werden een succes.²⁸ In Genk behaalde de verruimde lijst Volksbelangen zeven zetels, het hoogste aantal zetels dat de VU in een Vlaamse gemeente behaalde.

Gesterkt door de gemeenteraadsverkiezingen werden de parlementsverkiezingen van 23 mei 1965 voorbereid. Het doel van de VU-Limburg was één zetel in het parlement te veroveren. Maar in de aanloop naar de verkiezingen brak er in de partij een ruzie uit over de verruiming. Aan de basis van de verruimingsperikelen lagen tegenstrijdige, persoonlijke belangen. Als gevolg hiervan namen provinciaal voorzitter Degraeve en vrijgestelde Begas ontslag uit hun functies. Om een einde te maken aan de impasse werd een ‘voorlopig comité’ opgericht dat werk moest maken van twee prioriteiten: het samenstellen van de lijsten en het uitbouwen van de arrondissementele bestuursorganen, die de lijstsamenstelling moesten goedkeuren. In januari 1965 hadden de beide arrondissementen hun bestuur. Tongeren-Maaseik stond onder leiding van Frans Kempeners uit Hamont en Hasselt had als voorzitter Jos De Freine uit St.-Truiden. De lijstsamenstelling daarentegen verliep uiterst moeizaam. De onderhandelingen hierover zaten in maart zo muurvast dat partijvoorzitter Van der Elst moest komen bemiddelen.²⁹

Enkele dagen voor de indieningsdatum waren de lijsten dan toch klaar. Van een verruiming was geen sprake meer. De kamerlijsten werden in Hasselt door Colemont en in Tongeren-Maaseik door Duchateau getrokken en de senaatslijst door Jeurissen. De provincieraadslijsten waren in Hasselt voor de eerste maal volledig, in Tongeren-Maaseik min of meer volledig.

De VU profileerde zich in de kiesstrijd als een moderne, niet-gebonden, compromisloze partij. De enige echte Vlaamse partij die door federalisme en sociaal-economische structuurhervormingen het beleid wilde vernieuwen.

27. Voor de ideologische verruiming met Daniël Deconinck en zijn Vlaamse Democraten, zie: F. VAN DER ELST, *Twintig jaar [...]*, pp. 67-69.

28. We telden in 30 gemeenten 50 gemeenteraadsleden die beschouwd werden als VU'ers of -gezinden. F. ILSBROUX, *De Volksunie [...]*, p. 83.

29. E. RASKIN, *Van binnenuit bekeken*, Antwerpen-Amsterdam, 1980, pp. 20-21. Over deze moeilijke periode in de geschiedenis van de VU-Limburg heeft Begas een nota opgesteld: Provinciaal Archief en Documentatiecentrum-Limburg (PAD), archief VU Tongeren-Maaseik, G. Begas, “Kronologisch feitenoverzicht van de gebeurtenissen, voorafgaand aan de lijstvorming voor de parlementsverkiezingen van mei 1965 bij de Volksunie-Limburg.”

De verkiezingen waren op nationaal vlak een succes. De partij kende haar grote doorbraak. Voor de Kamer haalde ze 6,69% en 12 zetels (+7) en voor de Senaat 6,66% en 4 zetels (+2). De vertegenwoordiging van de Vlaams-nationalisten was hiermee verdubbeld. Alle provincies, behalve Limburg, werden in het parlement vertegenwoordigd door VU-mandatarissen.

Voor de VU-Limburg waren de verkiezingsuitslagen echter een ontgoocheling. De verhoopte zetel werd ondanks de relatief goede uitslagen – 8,81% voor beide kamerlijsten en 8,3% voor de senaatslijst – niet binnengehaald. De enige troost was de verdrievoudiging van de provincieraadszetels. Degraeve kreeg voortaan het gezelschap van twee nieuwe collega's: Jan Hendrickx uit Beverlo en Antoon Martens uit Hasselt.

Het besluit was dat de verkiezingen noch een overwinning, noch een nederlaag waren. De VU in Limburg moest dringend werk maken van haar structurele en programmatische uitbouw.³⁰

De organisatorische uitbouw: van provinciaal tot arrondissementeel (1965-1968)

Op organisatorisch vlak werden, na een overgangsfase, de definitieve structuren op punt gezet.

Door de malaise van eind 1964-begin 1965 was de VU-Limburg na de parlementsverkiezingen in de lente van 1965 aan een bezinningsperiode toe. De fouten uit het verleden werden besproken om er lessen uit te trekken en toekomstplannen werden gesmeed. Er werden vergaderingen belegd waarop verscheidene nota's over de partijwerking aan bod kwamen. De belangrijkste was de nota *Voorstellen van een werkprogramma voor een Vlaams-nationaal Limburg* van Jaak Cuppens. Volgens dit werkdocument was prioriteit nummer één de statutaire uitbouw van de partijstructuren. Een sterk arrondissementeel gezag was nodig. De raden en besturen zouden in het vervolg regelmatig moeten vergaderen. Aan de basis moesten afdelingen stevig uitgebouwd worden. Kantonnale gevolmachtigden dienden met grote zorg uitgekozen te worden als tussenpersonen tussen de afdelingen in een kanton en de AR. De manier waarop deze doelstellingen bereikt konden worden, was een intensieve werving van leden en abonnementen, het organiseren van activiteiten, het verder uitbouwen van het sociaal dienstbetoon, het uitgeven van een eigen blad en het (her-)oprichten van de studiedienst.

30. Tot dit besluit kwam Jaak Cuppens in *Verleden en Toekomst*, s.l., 1965, een brochure waarin de verkiezingen uitvoerig geanalyseerd werden.

Op de provinciale contactvergadering van 24 augustus 1965 te Zutendaal werd een nieuwe start voorbereid. De leiding werd er uit de handen van Degraeve en Colemont genomen – die, ondanks hun enorme inspanningen in een moeilijke tijd, door een aantal VU'ers als zondebokken voor de slechte situatie werden aangewezen – en zou overgedragen worden aan een provinciaal comité.

Ook de nationale VU-leiding vond het nodig om in te grijpen en zond een contactcommissie onder leiding van Jorissen naar Limburg. Op 18 september 1965 werd het voorlopig provinciaal bestuur opgericht. Het Provinciaal Comité was samengesteld uit mensen van de vroegere leiding (Degraeve, Colemont en anderen), de sterkste verkiezingskandidaten (Jeurissen en Duchateau) en een aantal nieuwe mensen (Evrard Raskin, Jozef Olaerts, Joris Hardy e.a.). Het Provinciaal Comité werd voorgezeten door Rik Vandekerckhove en moest een actieplan uitwerken dat de groep de tijd gaf tot maart 1966 om in elk arrondissement tien afdelingen op te richten, een AR samen te stellen en een AB te kiezen. Bovendien werd een nieuwe provinciale vrijgestelde aangesteld om dit werk in goede banen te leiden. Cuppens³¹ kreeg deze functie toegewezen en hij hield deze opdracht, ondanks financiële problemen, vol tot juni 1967. Na zijn ontslag werd hij tot begin 1968 opgevolgd door Begas.

Op 10 maart 1966, een belangrijke datum in de geschiedenis van de VU-Limburg, kon de moeilijke overgangsfase, waarin gezocht werd naar een vaste strategie en structuur, afgesloten worden. Het opzet van het actieplan was geslaagd. Het arrondissement Hasselt telde tien volwaardige afdelingen: Beringen, Genk, Halen, Hasselt, Kermt, Koersel, Lummen, Opglabbeek, St.-Truiden en Zelem. Het arrondissement Tongeren-Maaseik had drie afdelingen meer: Bilzen, Bree-Peer, Eigenbilzen, Elen, Herderen, Lauw, Maaseik, Millen, Munsterbilzen, Neeroeteren, Neerpelt, Tongeren en Voeren.

Het Provinciaal Comité werd ontbonden, de raden van beide arrondissementen samengesteld en hun besturen verkozen. Het bestuur van Hasselt bestond uit voorzitter Colemont (in november 1966 vervangen door Olaerts), secretaris Renaat Vanheusden³², Alfons Jeurissen, Albert Jacobs, Julien Van den Neste, Urbaan De Bruyn en Jef Olaerts. In Tongeren-Maaseik zaten voorzitter Evrard Raskin, secretaris Gustaaf Begas (later vervangen door Gaby Konings), Jozef Bussels,

31. Jaak Cuppens (°29.11.1939 te Neeroeteren). Na studies aan de normaalschool van Mechelen-aan-de-Maas, werd hij leraar in het vrij onderwijs. In de jaren 1960 trad Cuppens toe tot de VU en werd hij de spil van vele initiatieven van deze partij.

32. Renaat Vanheusden (°30.03.1933 te Bree). In 1965 werd hij secretaris van het arrondissement en zou dit blijven voor de rest van de door ons bestudeerde periode. In deze functie groeide hij uit tot de spil van de arrondissementele werking.

Laurent Wirix, Pierre Brabants (later vervangen door Begas), Alfons Jackmaer (later vervangen door Florent Stulens) en Joris Hardy in het bestuur.

Na 10 maart 1966 werd de werking van de VU-Limburg effectief bepaald door de arrondissementen zelf. Zo legde het AB van Hasselt zichzelf twee doelstellingen op. Ten eerste wilde men de basis verbreden via leden- en abonnementswerving. Dat de VU-Hasselt hierin slaagde, werd bewezen door de stijging van het aantal leden van 432 in 1965 naar 787 in 1967 en het aantal abonnees van 314 naar 613. In 1966 prijkte Hasselt op de eerste plaats in de nationale ranglijst m.b.t. abonnementswerving. De afdeling Genk speelde hierin een hoofdrol. Ze was de tweede beste afdeling van het land op het gebied van werving. Bovendien had ze haar werking opgedeeld naar de wijken toe en was ze de eerste afdeling met een eigen tijdschrift. De tweede doelstelling was de verdere uitbouw van de structuren door een uitbreiding van de afdelingen. Dit lukte niet zo goed als in Tongeren-Maaseik. Tot aan de verkiezingen van 1968 werden slechts twee nieuwe afdelingen, Diepenbeek en Tessenderlo, gesticht.

Tongeren-Maaseik was op het gebied van structuren een moeilijk arrondissement door haar uitgestrekte ligging van het noordwesten tot het zuidoosten van de provincie. Om aan dit euvel te verhelpen sloegen Raskin, Cuppens en Begas de handen in elkaar. Dat men daar aardig in slaagde viel te merken aan de oprichting van zes nieuwe afdelingen: Borgloon, Eisden, Hoeselt, Lanaken-Rekem, Rosmeer en Riemst. Ook in dit arrondissement steeg het ledenaantal: van 259 in 1965 naar 953 in 1967 en het aantal abonnees nam in diezelfde periode toe van 422 naar 723.

De langzame uitbouw van de VU-Limburg tot een volwaardige partij kan men ook afleiden uit haar nevenorganisaties en het sociaal dienstbetoon. Het aantal secretariaten van de Vlaamse Ziekenkas breidde zich uit tot elf. De uitbouw van het sociaal dienstbetoon werd ondersteund door de drie Antwerpse mandatarissen Ballet, Goemans en Mattheysens. Er werd een regeling uitgewerkt zodat in elk kanton regelmatig zitdagen konden gehouden worden. Door de opname van een verantwoordelijke voor sociaal dienstbetoon in het AB werd aangetoond hoeveel belang men hieraan hechtte.

Een probleem was dat de VU niet kon rekenen op een haar gunstig gezinde pers.³³ Noodgedwongen moest men op zoek gaan naar andere manieren om de ideeën kenbaar te maken aan het Limburgse publiek, vooral omdat *De Volksunie* niet zo goed aansloeg. In 1965 bijvoorbeeld kwamen slechts 6,6% van de abonnees uit Limburg. Daarom verscheen op 25 juni 1965 een eerste 'gecamoufleerd' maandblad van de VU-Limburg onder de naam *Limburgs Volksblad*. De Freine was de

33. J. BOUVEROUX, De VU en de media, in: *De Nieuwe Maand*, jg. 14, 1981, nr. 2, pp. 133-140.

hoofdredacteur. Het blad had een sterke particularistische inslag waarmee velen binnen en buiten de VU-Limburg niet gelukkig waren. Toch kende het *Limburgs Volksblad* aanvankelijk enig succes. Na drie maanden verscheen het tweewekelijks en lag het abonnementencijfer hoger dan dat van *De Volksunie/Wij*. Maar om financiële redenen werd het experiment op 29 april 1966 stopgezet. Trouwens, na 'Zwartberg' was de VU voldoende bekend in de provincie. Als compensatie kreeg de VU-Limburg een eigen rubriek in het partijblad *Wij*, nl. *Wij in Limburg*, die verzorgd werd door Cuppens. Gedurende de rest van de door ons onderzochte periode bleef deze rubriek gehandhaafd.

FRANK ILSBROUX
TOMMELENSTRAAT 72, B-3500 HASSELT